

Міністерство освіти і науки України
Бердянський державний педагогічний університет
Факультет дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Кафедра прикладної психології та логопедії

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

____ ____ Олена СТАРИНСЬКА
«26» ____ листопада ____ 2024р.

**ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ВИРАЗНОГО ЧИТАННЯ УЧНІВ
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ З ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ В
ІНТЕГРОВАНОМУ НАВЧАННІ**

Кваліфікаційна робота магістра

Виконавець: здобувачка II рівня вищої
освіти, групи М26-СОз
Спеціальності 016 Спеціальна освіта
Освітньо-професійної програми
Спеціальна освіта
МОВЧАН Наталія Іванівна
Керівник: к.психол.н., доц. СИЗКО Ганна
Рецензент: к.пед.н, доц. СИНИЦЯ Аліна

Запоріжжя – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ НАВИЧОК ВИРАЗНОГО ЧИТАННЯ В УМОВАХ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ СЛАБОЗОРИХ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	
1.1. Виразне читання як якісна ознака культури мовлення особистості.....	10
1.2. Роль читання в розвитку слабоворих дітей у початковій школі	14
1.3. Особливості формування в молодших школярів навичок виразного читання.....	17
1.4. Інтегрований підхід до навчання в початковій школі для дітей із порушенням зору.....	20
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ГІПОТЕЗ І ВИБІР МЕТОДИЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ДОСЛІДЖЕННЯ	
2.1. Методологічне обґрунтування гіпотези дослідження.....	31
2.2. Підбір методичного інструментарію дослідження.....	37
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ВИРАЗНОГО ЧИТАННЯ В УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ В ІНТЕГРОВАНОМУ НАВЧАННІ.	
3.1. Організація та хід емпіричного дослідження формування навичок виразного читання в учнів початкових класів з порушеннями зору.....	51
3.2. Результати та аналіз емпіричного дослідження формування навичок виразного читання в учнів початкових класів з порушенням зору в інтегрованому навчанні	62
ВИСНОВКИ	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	91
ДОДАТКИ.....	98

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасні випускники початкової школи - це українські патріоти, які знають історію, є носіями української культури та вільно володіють державною мовою. На це спрямована освітня парадигма. Іншими словами, формування особистості з високим інтелектуальним потенціалом, здатної навчатися і працювати в постійно розширюваній галузі знань, значною мірою залежить від уміння учня самостійно знаходити, обробляти, об'єктивно оцінювати інформацію та застосовувати її на практиці.

Сучасний етап суспільного розвитку ставить перед освітою нові виклики, серед яких значно підвищена увага до навчання, виховання та розвитку особистості. Запити суспільства в контексті розбудови нової української школи вимагають більш повної реалізації ідеї індивідуалізації навчання, врахування індивідуально-типологічних особливостей при формуванні навчальних умінь і навичок. Особливо це стосується процесу розуміння прочитаного, який є одним із суто людських мовно-розумових видів діяльності.

За словами В. Сухомлинського, "читання є одним із витоків мислення і розумового розвитку" [92], а за словами Д. Аддісона, "читання - це для розуму те саме, що фізичні вправи для тіла" [92]. "Від якості читання залежить засвоєння всіх предметів у школі та активна участь у суспільному житті. Тому розуміння розвитку навичок самовираження слабозорих учнів у читанні та їх психолого-методичних особливостей є дуже важливим і актуальним завданням сьогодення.

Ми вважаємо, що читання - це діяльність, яка має два взаємопов'язані аспекти. Один з них - це "вираження через рух очей і голосових органів". Інший - "вираження через рух думок, почуттів і намірів читача, які виникають у зв'язку зі змістом тексту". Кінцевими цілями розвитку розуміння прочитаного є досягнення такого синтезу між всіма сторонами цього процесу, яким характеризується читання досвідченого читця. [54]

Ранні педагоги і психологи (наприклад, Л. Брайль, Л. Виготський, П. Вільямс, В. Гаюї) підкреслювали важливість навчання сліпих, особливо слабозорих, читанню: "Для сліпої дитини не важливо бачити літери, а важливо вміти їх читати. Важливо, щоб сліпа дитина вміла читати так само добре, як і зряча". [84].

Сучасні українські науковці (Л. Вавіна, І. Гудим, Т. Костенко, В. Купрас, О. Синьова, С. Федоренко та ін.) підкреслюють, що читання має значний вплив на розвиток людей з порушеннями зору, особливо на мислення, збагачуючи усне мовлення та необхідне мислення. Вони підкреслюють, що читання є важливим чинником розвитку людей з порушеннями зору. Вони стверджують, що роль читання в процесі компенсації проявляється у творчому розпізнаванні ситуацій та асоціюванні їх з відомими типовими ситуаціями, знаходженні на їх основі правильних рішень, формулюванні відповідних висновків та оціночних суджень. Людина з вадами зору, яка вміє читати, може опанувати різні наукові, виробничі та соціальні сфери життя, освоїти різні професії і повернутися до свого колишнього життя.

Про це пише Є. Синьова у своїй книзі "Особливості розвитку і навчання людей з вадами зору": "Незрячі засвоюють більшу частину того, що вони сприймають візуально, свідомо читаючи літературу, надруковану шрифтом Брайля.

Через призму накопичення чуттєвого та зорового досвіду інформація, отримана через друковане слово, трансформується в просторовий образ конкретного предмета, явища чи процесу об'єктивної дійсності" [82].

Тому сучасному вчителю необхідно знати психологічні особливості дітей з вадами зору та здорових дітей, методичні підходи до цього процесу та бути гнучким у виборі методів і прийомів навчання читання. Наприклад, на процес читання дітей з вадами зору впливають особливості зору та складність когнітивних процесів, таких як відволікання, недостатня концентрація уваги, довготривале запам'ятовування та знижена здатність до

навчання через абстрактне мислення. Психологічна особливість навчання читання слабоворих учнів полягає в тому, що початкове завдання читання тексту характеризується фрустрацією, уповільненим сприйняттям, труднощами у розпізнаванні букв і об'єднанні їх у склади та слова. Перший етап розуміння тексту характеризується фрагментарним сприйняттям і включає помилки в розумінні тексту через вузький зір, втому, незрілість і особливості сприйняття письмового матеріалу.

Етап розуміння характеризується повільним, поетапним аналізом тексту, труднощами синтезу через неможливість сприйняття всього тексту відразу, порівняння за різними ознаками, узагальнення та абстрагування на основі обмеженої кількості ідей і понять, а також особливостями всіх процесів мислення.

На етапі засвоєння виникають перешкоди в процесі утримання в пам'яті, ознаки, що краще запам'ятовуються на початку тексту, фрагментарність, вербалізація та схематичне відтворення через недостатній практичний досвід, що обмежує можливість засвоєння та використання на практиці в різних умовах [25].

Для того, щоб удосконалити навички виразного читання дітей з порушеннями зору, необхідно розуміти методичні особливості роботи з дітьми з порушеннями зору. Тактильне читання з використанням рельєфно-крапкових шрифтів необхідне для навчання читання дітей з вадами зору. Тактильне читання здійснюється звичайним способом за допомогою спільних рухів вказівного пальця.

Пальців лівої і правої руки. Це складний процес за участю шкірної, рухової та слухової центральних нервових систем; як зазначає О. Синьова, "у процесі тактильного читання беруть участь шкірно-м'язові рецептори пальців і слуховий орган". Синьова стверджує, що "в процесі тактильного читання у відтворенні букв і об'єднанні їх в голові в склади, слова і речення беруть участь як шкірно-м'язові рецептори пальців, так і рухові механізми органів мовлення - центральні перцептивні закінчення аналізатора кори головного

мозку". За допомогою цих центральних перцептивних закінчень здійснюються складні функції аналізу і синтезу (порівняння, протиставлення, оцінка, зіставлення різних комбінацій точок у буквах, об'єднання слів і речень у контактні читання)" [82].

Вчителі, які навчають смислового читання дітей з порушеннями зору, повинні враховувати, що в цьому процесі задіяні всі елементи розумової діяльності, включаючи диференціацію, впізнавання, відтворення, порівняння зі схожими ознаками, виділення відмінних ознак, віднесення комбінацій крапок до рядків і груп. У процесі свідомого читання та контактного впізнавання букв необхідно приділяти увагу формуванню раціональних способів і прийомів аналізу та інтеграції, яке починається на ранніх етапах навчання читання [34].

Аналіз останніх досліджень і публікацій Проблемі розвитку осмисленого читання у дітей молодшого шкільного віку присвячено достатню кількість науково-методичних розробок. Наприклад, див. Л. Башмановська "Формування читацьких і мовленнєвих умінь у процесі професійної підготовки майбутніх філологів" (Башмановська, 2018), О. Григорчук та І. Мельник "Студентські твори як засіб розвитку емоційно-почуттєвої сфери молоді" (Григорчук, Мельник, 2010), Г. Підлужна "Лінгвометодичні аспекти формування виразного читання у молодших школярів" (Підлужна, 2017), С. Сафарян "Методичні рекомендації щодо навчання виразного читання" (Сафарян, 2014), онлайн публікації "Головний компонент" [100], "Логічні засоби виразного читання" [101]. Обидва посібники базуються на певних принципах. По-друге, така форма навчання літературного читання передбачає формалістичний підхід до засобів виразності, відірваний від справжнього аналітико-естетичного аналізу художнього тексту.

Однак вивчення спеціальної науково-методичної літератури показує, що питання розвитку виразного читання у дітей з порушеннями зору не є спеціальним предметом дослідження. Література містить загальні положення

про значення і роль читання, визначення основних компонентів читацької діяльності дітей з порушеннями зору, посилення корекційно-розвивальної роботи на уроках іноземної мови в спеціальних школах.

Незважаючи на актуальність теоретичних досліджень з цієї теми, ґрунтовних і фундаментальних досліджень, присвячених розвитку навичок виразного читання у дітей з порушеннями зору, не виявлено. Тому питання розвитку виразного читання у слабозорих дітей молодшого шкільного віку в умовах інтегрованого навчання набуває особливої актуальності на формувальних етапах корекційної освіти.

Актуальність цієї проблеми зумовила вибір теми кваліфікаційного дослідження: **"Формування навичок виразного читання учнів початкових класів з порушенням зору в інтегрованому навчанні"**.

Об'єкт дослідження - виразне читання дітей молодшого шкільного віку із порушенням зору в умовах інтегрованого навчання.

Предмет дослідження - особливості формування та вдосконалення навичок виразного читання в учнів початкових класів з порушенням зору в інтегрованому навчанні.

Мета дослідження - емпірично дослідити ефективність впровадження корекційної програми, спрямованої на вдосконалення виразності читання в учнів з порушеннями зору засобами інтегрованого навчання.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що розвиток навичок виразного читання є більш ефективним, якщо його здійснювати в умовах інтегрованого навчання в систематичному і цілеспрямованому процесі з використанням практичних завдань, які покращують якість розуміння прочитаного.

Обрана мета та гіпотеза зумовили такі **завдання дослідження**:

1. Визначити емпіричну базу дослідження, підібрати методи та методики емпіричного дослідження.
2. Дослідити рівень сформованості розуміння прочитаного та навичок виразного читання у дітей з порушеннями зору за допомогою обраних методів і методик.

3. Розробити та впровадити корекційно-розвивальну програму з розвитку розуміння прочитаного та навичок виразного читання.

4. Емпірично перевірити ефективність впроваджених корекційно-розвивальних програм, проаналізувати отримані результати та зробити на їх основі узагальнюючі висновки.

Методи дослідження: теоретичні методи (аналіз та узагальнення літературних джерел, вивчення спеціальної літератури), емпіричні методи (спостереження за навчально-виховним процесом, бесіди з учителями та учнями, анкетування учнів, вивчення результатів рівнів сформованості навичок читання та мовлення, педагогічний експеримент), статистичні методи (методи математичної статистики), U-критерій Вітні (непараметричний статистичні критерії).

Для проведення експериментів були обрані наступні методи:

1. "Метод підрахунку балів" (А. Коваль).
2. "Метод читання речень" (В. Єдигей).
3. Поєднання "Методики читання текстів на розуміння" В. Єдигея та "Щоденної 5" О. Хомич.
4. "Методика зорового диктанту" І. Федоренко.
5. "Методика хорового читання рухомих віршів" (Н. Вітковська).

Емпіричною базою дослідження став КЗО "12-та спеціальна школа" Дніпровської обласної ради. Вибірку склали 24 учні початкових класів (3А та 3Г). Для вирішення поставленої проблеми та проведення дослідження було сформовано дві групи: експериментальна група (ЕГ) - 12 дітей з порушеннями зору та контрольна група (КГ) - 12 дітей з порушеннями зору. Наукова новизна полягає в експериментальній демонстрації теоретичної обґрунтованості, педагогічної доцільності та потенціалу розвитку розуміння прочитаного на інтегрованому уроці.

Наукова новизна дослідження: вперше розроблено та емпірично перевірено корекційно-розвивальну програму, спрямовану на формування навичок виразного читання в учнів початкових класів із порушеннями зору в

умовах інтегрованого навчання, що враховує специфічні освітні потреби дітей з вадами зору. Уточнено педагогічні умови, за яких інтегроване навчання сприяє розвитку навичок виразного читання у молодших школярів із порушенням зору, зокрема, систематичне використання адаптованих практичних завдань і методик, що покращують якість розуміння прочитаного.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що на основі психолого-педагогічного експерименту розроблено конкретні рекомендації щодо відбору та використання практичних засобів розвитку розуміння прочитаного в умовах інтегрованого уроку. Отримані результати можуть бути використані для викладання цього предмета в школах, а також для розробки нових методів і методик викладання в початковій школі.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, 11 таблиць, 10 рисунків, списку використаних джерел (101 позиція) та 11 додатків (48 сторінок). Загальний обсяг роботи становить ... сторінок. Основний зміст подано на сторінці ...

ВИСНОВКИ

Це дослідження являло собою якісне вивчення розвитку навичок читання і говоріння у дітей з порушеннями зору в процесі їхньої участі в інтегрованому навчанні. Отримані під час дослідження результати підтвердили правомірність висунутих гіпотез і дали змогу зробити загальні висновки, що впливають із цілей і завдань дослідження.

1. На основі теоретичного аналізу літературного матеріалу можна визначити, що виразне читання формується в процесі аналізу твору; 2. виразне читання передбачає наполегливу та довготривалу роботу над засобами передавання ідей, почуттів і змісту твору; 3. виразне читання - це процес розвитку вміння читати та виражати ідеї, почуття і зміст твору. Важливими є правильне дихання, виразна вимова звуків та вміння правильно передавати емоції за допомогою мови.

2. Визначено методи та прийоми вивчення специфіки виразного читання. До них належать: "Методика порядку читання музики" О. Коваль; "Методика тексту для читання" В. Єдігай; "Методика тексту для читання" В. Єдігай у поєднанні з методикою "Щоденні 5" О. Хомічу; "Методика читання" О. Хомічу; "Методика читання О. Хомічу), "Методика зорового диктанта" І. Федоренко та "Методика хорового читання поезії в русі" Н. Вітківської.

3. Метою цього дослідження було визначення рівня розвитку навичок розуміння та виразності читання у слабозорих дітей початкової школи. Результати засвідчили, що у дітей зі слабким зором нижчий рівень розвитку аналізу твору та навичок виразного читання (голос, темп читання, швидкість читання, інтонація, наголос і паузи).

4. На основі діагностичних даних було розроблено корекційно-розвивальну програму з розвитку навичок виразного читання. Програма заснована на принципах систематизації, наступності, особистісно-орієнтованого підходу, практичної спрямованості та інтеграції. Оскільки мовна компетенція визначається як здатність дитини активно й відповідально застосовувати мовні знання на практиці та розвивати навички читання й

говоріння, у програмі використовуються відповідні теми уроків для розвитку та закріплення практичного використання похідних.

Основні вправи та завдання враховують стан дитини у зв'язку з порушенням зору. Діти з вадами зору, які беруть участь в інтегрованому навчанні в початковій школі, розвивали вміння висловлювати свої думки під час читання. Розвивальна робота проводилася на основі попередньої діагностики.

5. Емпіричне дослідження рівня розвитку навичок розуміння прочитаного та виразного читання у дітей з порушеннями зору через їх участь в інтегрованому навчанні було проведено на базі спеціальної школи № 12 Дніпровської районної ради. Вибірка складалася з 32 дітей молодшого шкільного віку (3А та 3Г класи). Експериментальну групу (ЕГ) склали 16 дітей з порушеннями зору, контрольну групу (КГ) - 16 дітей з нормальним зором.

На констатувальному та контрольному етапах емпіричного дослідження було підібрано діагностику для оцінювання рівня сформованості розуміння та вираження прочитаного в процесі участі слабозорих дітей в інтегрованому навчанні: "Методика послідовного конспектування" (А. Коваль), "Методика письмового висловлювання" (А. Коваль), "Методика читання за текстів" (В. Єдигей), "Методика текстів для читання" В. Єдигей у поєднанні з методикою О. Хомич "Щоденні 5", "Методика зорового диктанту" (І. Федоренко), "Методика хорового читання віршів з рухами" (Н. Вітковська).

На другому етапі (формуальному) корекційно-розвивальна програма з розвитку розуміння прочитаного та виразного читання у слабозорих молодших школярів використовувалася лише для експериментальної групи, тоді як діти контрольної групи навчалися за звичайною програмою. У процесі реалізації корекційно-розвивальної програми використовувалося інтегроване навчання (поєднання уроків читання з уроками образотворчого мистецтва, природознавства та технологій).

На третьому етапі дослідження (контрольному) діти обох груп пройшли повторну діагностику за обраною методикою з метою виявлення динаміки розвитку індивідуальних якостей, що проявляються в розумінні прочитаного.

6. Аналіз результатів відповідно до "процедури підрахунку балів", описаної в пункті 6.А. Дані шкали Ковара показують, що в експериментальній групі відбулося збільшення на 18,75% (3) дітей на високому рівні, збільшення на 15% (2) дітей на середньому рівні та зменшення на 32,75% (3) дітей на низькому рівні, тоді як у контрольній групі відбулося збільшення на 12,5% (2) дітей на високому рівні, збільшення на 2% (1) дітей на середньому рівні та зменшення на 14,5% (1) дітей на низькому рівні. На 5% (3) дітей стало менше. Це призвело до збільшення кількості дітей на контрольному етапі на 12,5% (2). Таким чином, на контрольному етапі кількість дітей в ЕГ збільшилася за показниками розуміння та виразності читання, кількість дітей в КГ незначно збільшилася за показниками розуміння та виразності читання, а кількість дітей в КГ незначно збільшилася за показниками розуміння та виразності читання.

Аналізуючи результати, за методикою читання тексту В. Єдігай, в експериментальній групі на 12,5% збільшилася кількість дітей з високим рівнем (2 дитини), на 12,5% збільшилася кількість дітей з середнім рівнем (2 дитини) і на 25% зменшилася кількість дітей з низьким рівнем (4 дитини), тоді як у контрольній групі на 25% зменшилася кількість дітей з високим рівнем (4 дитини).

(У контрольній групі кількість дітей з високим рівнем зменшилася на 25% (4).

Аналіз результатів за методиками "Методика читання тексту" та "Щоденні 5" В. Єдігай. (за О.Хомич) показав, що в експериментальній групі високий рівень збільшився на 12,25% (2 учні), середній - на 24,75% (4 учні) і низький - на 37,5% (6 учнів), тоді як у контрольній групі Б високий рівень

збільшився на 6,25% (1 учень), середній - на 6,25% (1 учень) і низький - на 12,5% (2 (1 особа) знизився).

Згідно з аналізом результатів "читання хорової поезії в русі" Н. Вітковської, в експериментальній групі високий рівень збільшився на 31,25% (4 учасники), середній - на 25% (2 учасники), низький - на 56,25% (6 учасників). У контрольній групі високий рівень збільшився на 12,5% (1 учень), середній рівень збільшився на 6,25% (1 учень), а низький рівень зменшився на 18,75% (3 учні).

Більші зміни спостерігалися в загальному рівні сформованості навички читання та навички виразного читання у молодших школярів зі зниженим зором в ЕГ порівняно з молодшими школярами КГ.

За даними аналізу результатів методики "зоровий диктант" І. Федоренко, у читанні та розвитку зв'язного мовлення слабозорих дітей в експериментальному диктанті відбулися більш значні зміни порівняно з читанням та розвитком зв'язного мовлення дітей КГ. Аналіз І. Федоренко показав, що високий ранг в експериментальній групі склав 43,75% (6 учнів), середній - збільшився на 12% (6 учнів), високий ранг - збільшився на 12% (6 учнів).), середній зріс на 12,5% (1 особа), а низький на 31,25% (5 осіб), тоді як у контрольній групі високий зріс на 12,5% (1 особа), середній залишився без змін, а низький зменшився на 18,75% (3 особи).

Отже, ці зміни свідчать про те, що у дітей з вадами зору в експериментальній групі почала розвиватися здатність розуміти і застосовувати отримані знання, а також про те, що деякі з них почали краще розуміти себе на уроці і під час виконання завдань з самостійного читання.

Тест Манна-Уїтні (незалежні вибірки) також підтвердив статистичну значущість різниці між результатами експериментальної та контрольної груп. Іншими словами, спостерігається тенденція до позитивних змін у динаміці розвитку рівня сформованості навичок розуміння та виразності читання завдяки участі дітей з порушеннями зору в інтегрованому навчанні.

Таким чином, контрольний етап підтвердив валідність роботи на формувальному етапі та корекційно-розвиткової роботи загалом. У результаті валідність завдань, що виконуються в експериментальній групі, підвищилася в усіх аспектах. Гіпотези дослідження були підтверджені.

Перспективи подальшого дослідження включають у себе вивчення впливу розвитку усвідомленого читання на виразне читання та можливість його реалізації для слабозорих дітей молодшого шкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аддісон Джозеф // Зарубіжні письменники. Енциклопедичний довідник : у 2 т. / за ред. Н. Михальської та Б. Щавурського. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2005
2. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. Львів : Світ, 2010. 230 с.
3. Березіна О. М., Поплавська Т. О. Мовні ігри та забави. Тернопіль : Мальва ОСО, 2002. С. 104.
4. Біденко В. В. Аналіз тексту твору на основі його багаторазового перечитування // Рідна школа. 2000. №12. С. 39-42.
5. Бойченко С., Варава Л. Розвиток активного словника учнів початкової школи // Початкова школа. 2001. №3. С. 41-46.
8. Вавіна Л.С. Компенсаторно-розвивальні функції змісту освіти з рідної мови учнів зі складним дефектом. К.: ВО УФЦ-БФ «Візаві», 2001. 508 с.
9. Варзацька Л. О., Шевченко Л. М. Методика розвитку зв'язного мовлення молодших школярів. Київ: РНМК, 2002. 127 с.
10. Василевська О. Л. Закріплення читацьких умінь // Розкажіть онуку. 2005. №13-14. С. 30-35.
11. Вашуленко М. С. Про співвідношення знань і вмінь у мовній освіті молодших школярів // Початкова школа, 2005. №9. С. 4-8.
12. Вихрущ В. О. Методологія та методика наукового дослідження. Тернопіль: ТАЙП, 2007. 222 с.
13. Воронцова Г. О. Формування творчої особистості засобами слова // Початкове навчання і виховання. 2006. №31. С. 7-10.
14. Гапоненко Л. М. Як удосконалити навички читання // Розкажіть онуку. 2004. №7-8. С. 79-80.
15. Гац Н. А. Ознайомлення молодших школярів із засобами зв'язності тексту. Тернопіль: Горлиця, 2005. 64 с.
16. Гордіюк Н. Особливості сприймання художніх текстів молодшими школярами // Мандрівець. 2000. №3-4. С. 75-78.
17. Григорчук А. Вивчення художнього твору // Початкова школа. 2005.

№11.С. 11-14.

18. Гудзик І. Розвиток комунікативної компетенції на уроках читання // Початкова школа. 2004. №11. С. 25-28.
19. Дмитришин К. В. Види роботи над текстом на уроках читання // Початкове навчання та виховання. 2006. №31. С. 3-6.
20. Довженко Т. Як допомогти дитині навчитися читати // Початкова школа. 2006. №7. С. 13-16.
21. Едігей В. Б. Вчися читати, малюче! Київ : Гранд, 2005. 254 с.
22. Ермаков В.П.,Основи тифлопедагогіки.
23. Іванова Л. Уроки літературного читання у початкових класах // Світло. 2011. №37. С. 2.
24. Ігнатенко Н. Особливості розуміння навчальних текстів молодшими школярами // Світло. 2012. №4. С. 40-43.
25. Інклюзивне навчання дітей з порушеннями зору: монографія / за ред. Є.П. Синьової, С.О. Рикова та авторів. К.: Кафедра, 2017. 320 с.
26. Інтегроване навчання: тематичний і діяльнісний підходи (Частина 1)
URL: <https://nus.org.ua/articles/integrovane-navchannya-tematychnyj-i-diyalnisnyjpidhody-chastyna-1/>.
27. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи/Упоряд. Стребна О. В., Соценко А. О.. – Х. : Вид. Група «Основа», 2005.
28. Каба В. І. Розвиток навичок читання, уміння працювати з книгою як засіб розумового виховання учнів // Спецвипуск. Навчання читанню. 2005. №29-30. С. 3-14.
29. Карнаух Т. Впровадження інтерактивних методів навчання на уроках читання // Початкова школа. 2005. №11. С. 5-8.
30. Карпенко Л. Г. Види роботи над текстом // Початкове навчання та виховання. 2007. №29. С. 10-17.
31. Кодлюк Я., Одинцова Г. Техніка читання молодших школярів // Початкова школа. 2008. №3. С. 17-22.

32. Козачок Л. Віршовані тексти – стимул до навчання // Початкова школа. 2009. №12. С. 59-64.
33. Корнійчук І. Складові майстерності вчителя на уроках читання в початкових класах // Освітянин. 2002. №2. С. 8-12.
34. Костенко Т.М., Гудим І. М. Навчання дітей із порушеннями зору: навчально-методичний посібник. Харків: Вид-во «Ранок», 2019 184 с.
35. Костенко Т.: «Учні початкових класів із порушенням зору: навчання та розвиток»
36. Котух Н. Навчальна комунікація як засіб мовленнєвої саморегуляції учня // Початкова школа. 2006. №5. С. 6-9.
37. Кримовська М. С. Цікаві завдання з читання // Розкажіть онуку. 2004. №7-8. С. 80-82.
38. Куріпта В. І. Дидактична гра як метод формування навички читання у дітей 6-річного віку // Початкове навчання і виховання. 2005. №29-30. С. 50-55.
39. Куріпта В. І. Ефективні методи і прийоми удосконалення навички читання // Початкове навчання та виховання. 2005. №29-30. С. 38-48.
40. Куріпта В. І. Нестандартні уроки читання 1-2 клас. Харків : Основа, 2007. 203 с.
41. Куріпта В. І. Нестандартні уроки в системі сучасної освітньої парадигми. Харків: Основа, 2007. 160 с.
42. Кучинський М. В. Роль усної народної творчості у розвитку молодших школярів//Початкова школа. – 1993. - №11 – с. 27-31.
43. Лаптева Л. Читання – віконце у світ // Початкова школа. 2007. №11. С. 11-13.
44. Лесин В. М., Пулинець О. С. Словник літературознавчих термінів. Київ : Освіта, 2015. 468 с.
45. Малькевич Г. Уроки культури читання // Початкова школа. 2007. №2. С. 17-18.
46. Мартиненко В. Робота з дитячою книжкою у першому класі // Початкова

школа. 2004. №11. С. 11-13.

47. Машталер О. Художні описи та оповідання школярів // Початкова школа. 2008. №4. С. 7-9.

48. Мельничайко В. Я., Добрянська І. В. Про культуру нашого мовлення. Тернопіль: Астон. 2004. №4. С. 36-38.

49. Наумчук М. М. Сучасний урок української мови в початковій школі. Тернопіль: Астон, 2005. 352 с.

50. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Бібік Н.М. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.)

51. Огієнко Т., Богданова Л., Коробкіна О. Вивчаємо українську мову // Початкова школа. 2006. №6. С. 33-37.

52. Олійник Т. Виправлення недоліків мовлення в учнів перших класів // Питання філології. Тернопіль : ТДПУ, 2007. С. 91-93.

53. Олійник Г. А. Виразне читання. Київ : Вища школа, 2005. 207 с.

54. Олійник Г. А. Виразне читання в початкових класах. Київ, 1979. 421 с.

55. Омельченко С. Розвиток мислення та фантазії на уроках читання // Початкова освіта. 2005. №41. С. 5-9.

56. Павленко Л. Як слово мовиться // Початкова школа. 2003. №10. С. 14- 15.

57. Пальченко І. І. Про вдосконалення техніки читання. Початкова школа. 2009. № 11. 34-37.

58. Пархета Л. П. Виразне читання в практиці В. О. Сухомлинського // Педагогіка і психологія. 2002. № 3-4. С. 233-237.

59. Пархоменко Н. Методика роботи над словом, текстом на уроках читання // Початкова школа. 2000. №7. С. 44-48.

60. Пелешок Е. А., Шевчук Т. О. Робота над засобами виразності на уроках читання // Початкова школа. 1998. №12. С. 12-14.

61. Перепелиця В. П., Шпак П. А. З досвіду організації позакласного читання // Початкова школа. 2013. № 6. С. 28-33.

62. Петрик О. Лінгвістичний коментар на уроках читання // Початкова школа. 2006. №5. С. 17-20. 63. Підлужна Г. С. Виразне читання у молодших

- школярів: проблеми, пошуки, знахідки // Рідна школа. 2007. № 2. С. 22-23.
63. Підлужна Г. С. Виразне читання школярів як педагогічна проблема // Початкова школа. 2008. С. 18-22.
64. Пінчук Г. І. Робота з удосконалення техніки читання // Початкова школа. 2007. №11. С. 8-11.
65. Позднякова Г. П. Використання гри на уроках літератури // Розкажіть онуку. 2005. №19-20. С. 22-23.
66. Положення про спеціальну загальноосвітню школу (школуінтернат) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку. Наказ Міністерства освіти і науки України від 15.09.2008 № 852.
67. Почупайло О. В. Дитяче читання // Початкова школа. 2011. №2. С. 55.
68. Присяжнюк Н. Критерії добору текстового матеріалу, вправ та завдань для зошитів з друкованою основою до уроків читання // Початкова школа. 2005. №11. С. 45-46.
69. Програми для середньої загальноосвітньої школи 1-4 класи. Київ : Початкова школа, 2006. 429 с.
70. Професійна освіта: Словник. Навч. посібник / Уклад. С.У. Гончаренко та ін., За ред. Н.Г. Ничкало. Київ : Вища шк., 2000. 280с.)
71. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. Київ: Академія, 2009. 360 с.
72. Савченко О. Я. Методика читання у початкових класах. Київ : Освіта, 2007. С. 52-77.
73. Савченко О. Я. Навчання і виховання учнів 1 класу. Київ : Початкова школа, 2005. 615 с.
74. Савченко О. Я. Навчання і виховання учнів 2 класу. Київ : Початкова школа, 2005. 629 с.
75. Савченко О. Я. Навчання і виховання учнів 3 класу. Київ : Початкова школа, 2005. 630 с.
76. Савченко О. Я. Навчання і виховання учнів 4 класу. Київ : Початкова школа, 2005. 638 с.
77. Савченко О. Я. Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів.

Київ : Основа, 2002. 175 с.

78. Савченко О. Я. Читання в 1-4 класах. Київ : Освіта, 2002. 160 с.

79. Саранулова Є. Г. Швидкочитання для першокласників // Початкова школа. 2013. №2. С. 12-18.

80. Свиридчук Т.П., Гроза Т.А., Ранська Т.І. Нариси з історії тифлопедагогіки на Україні. - К., 1999.

81. Сербенська О. А. Культура усного мовлення. Київ : Освіта, 2004. 216 с.

82. Синьова Є.П. Особливості розвитку і виховання особистості при глибоких порушеннях зору: монографія. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. 442 с.

83. Синьова Є.П. Тифлопсихологія: підручник. К.: Знання, 2008. 365 с.

84. Січовик І. Словограй. Ігри з буквами та словами. Тернопіль : Навчальна книга : Богдан, 2004. С. 64.

85. Скрипченко Н. Р. Шляхи вдосконалення класного і позакласного читання // Початкова школа. 2000. №5. С. 36-40.

86. Сімаковська Н. Майстерність виразного читання в початковій школі // Початкова школа. 2008. №6. С. 14.

87. Соняк Н. Формування у молодших школярів навичок роботи з текстовою інформацією // Початкова школа. 2007. №7. С. 10-13.

88. Спеціальна педагогіка. Понятійно-термінологічний словник / За ред. Бондаря В.І. - Луганськ, 2003

89. Стрельніков В. Ю. Інтенсивне читання // Пост методика. 2006. №1. С. 50-51.

90. Суворіна Т. Робота з дитячою книжкою // Початкова школа. 2003. №11. С. 22-23.

91. Суржук Т. Формування навички читання молодших школярів у процесі індивідуально-диференційованого навчання // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка. Тернопіль, 2006. Вип. 3. С. 117.

92. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори: у 5 т. Т. 3. Київ: «Радянська школа», 1977. 670 с

93. Ткачук Г. Уроки зустрічі з книжкою // Початкова школа. 2000. №2. С. 15-19.
94. Томан Іржі. Мистецтво говорити. Київ : Освіта, 2006. С. 201.
95. Федик О. С. Інтонаційні барви мовлення // Початкова школа. 2008. №4. С. 31-34.
96. Хавіна І.В. Теоретичні аспекти інтегрованого навчання. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. 2013. №. 1. С. 81–85.)
97. Шарагова Н. Ігри та цікаві вправи з української мови // Розкажіть онуку. 2005. №19-20. С. 15-17.
98. Шпак В.П. Тенденції інтегрованого навчання учнів початкової школи в контексті реформаційних змін. Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. 2018. №4. С. 132–138)
99. Ялова Р. Н. Як навчитися виразно читати // Початкова освіта. 2009. №9. С. 4
100. Інтернет-публікації
«Виразність читання як основна складова формування навички читання»https://otherreferats.allbest.ru/pedagogics/00033803_0.html
101. Інтернет-публікації «Засоби логічної виразності читання»
<https://ukrlit.net/article/1099.html>